

Баймаганбетова К.Т.
ҚМПИ аға оқытушысы
Ахметова Э.Б.
ҚМПИ аға оқытушысы, география магистрі
Қостанай қ.

ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

АННОТАЦИЯ

География сабағында жаңа технологияларды дұрыс әрі тиімді пайдалану үшін оның оқыту әдістемесі міндетті түрде қажет. Сондықтан, осындай қажеттілікті ескере отырып, мақаланың өзектілігі география сабағы бойынша проблемалық оқыту технологиясының әдістемесін дайындау мен оны сабақта тиімді пайдалану жолдарына арналды. Мақаланың мақсаты проблемалық оқыту технологиясының әдістемесін құрастыру және оны география сабағында пайдалану жолдарын ұсыну болды. Зерттеу әдістері: топтау, жүйелеу, сараптау, талдау. Мақалада қазіргі уақыттағы жаңа технологиялық әдістердің бірі проблемалық оқыту әдісінің сипаты, артықшылықтары мен кемшіліктері қарастырылған.

***Түйінді сөздер:** проблемалық оқыту, тренинг, case-study әдісі, жағдаят, пікірталас.*

АННОТАЦИЯ

Эффективное применение новых технологий на уроках географии требует знания методики обучения. Понимая данную необходимость, актуальность статьи посвящена вопросам применения проблемного обучения на уроках географии. Цель статьи – рекомендации по формированию методик технологии проблемного обучения и путей их применения на уроках географии. Методы исследования: систематизация, анализ материала. В статье рассмотрены характеристика, положительные и отрицательные моменты одной из методик современных новых технологий – проблемного обучения.

***Ключевые слова:** проблемное обучение, тренинг, метод case-study, проблема, дискуссия.*

ABSTRACT

It is very important to have a teaching method in order to utilize new technologies correctly and efficiently. Therefore, taking into account this necessities, topicality of the article was dedicated to preparation and efficient implication of methodology of technology of problematic teaching in geography lessons. The aim of the article is to construct the methodology of technology of problematic teaching and presenting the ways of its implication in geography classes. Methods of the research: grouping, systemizing and analyzing. This article argues one of the methods of contemporary technologies, problematic teaching, its description, advantages and disadvantages. In addition, the article illustrates technics of implication of problematic teaching in geography lessons.

***Keywords:** problematic teaching, training , method case-study, problem, discussion.*

Қазіргі заманғы білім берудің басты мақсаты – мамандарды әлемді шығармашылық тұрғыдан өзгертудің әдістемесімен қаруландыру. Осы тұрғыдан алғанда ғылыми міндеттерді дәстүрлі емес әдістермен шешудің жолы ретінде проблемалық оқыту жүйесі ұсынылуы заңды құбылыс. Проблемалық оқытудың жаңа әдістері мен түрлеріне төмендегілерді жатқызуға болады: іскерлік ойындар, оқушылардың баяндамалары мен ақпараттық хабарлары, кері байланысты дәрістер, дәріс–диалог, тренинг, дөңгелек үстелдер, пікірталас, ұжымдық–танымдық оқу және тағы басқалар.

Проблемалық оқытудың күшті жақтары: оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттырады; оқу еңбегіне қызығушылығын арттырады; берік білімге, оқытудың жоғары нәтижесіне жеткізеді; оларды өздігінен саналы жұмыс істеуге үйретеді.

Проблемалық оқытудың артықшылығы: зейіннің дамуына мүмкіншілік жасайды, байқампаздықты танытады, оқушының танымдық іскерлігін белсенді дамытады, жауаптылық, сыншылдық, өзін сынау, бастамашылдық және өзіне баға беру әрекетін дамытады. Бұдан басқа проблемалық оқыту білімнің тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Проблемалық оқытудың кемшілігі оның оқу үрдісінде оқушыға қиындық туғызатындығы, соның арқасында шешу жолын ізденуге көп уақыттың кетуін жатқызуға болады. Сонымен қатар бағдарламаланған оқытуға қарағанда проблемалық оқытудың технологиясын құрастыру оқытушының шеберлігі мен көп уақытын талап етеді.

Тап осы жағдайлар проблемалық оқытуды кең қолдануға кедергі келтіреді. Бірақ, оған талпыну керек және әрбір шебер педагог оны қолданады, өйткені проблемалық оқыту зерттеумен байланысты және осыған сәйкес дәстүрлі оқытудан ерекшеленеді. Себебі кез келген зерттеу–жаңа білім алу үрдісі, ал оқыту–белгілі білімдерді тарату үрдісі болып табылады. Ал проблемалық оқыту зерттей отырып оқытуға, оқыта отырып зерттеуге үйретеді. Міне, тек осылай ғана шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға болады.

Қарама-қайшылық ой-дамуының қозғаушы күші. Проблемалық оқыту оқытушы үшін әр түрлі деңгейдегі қиындықтар тудыруы мүмкін, қандай және қанша іс-әрекеттерді қою және проблеманы шешуді ол өзі жүзеге асыруына тәуелді. Сонымен проблемалық оқыту оқушының танымдық көкжиегін кеңейтеді, шығармашылық белсенділігін арттырады, білім игеру қарқынын тездетеді, қасиет сапасын жақсартады, жаңа тапсырмаларды орындау кезінде өз бетінше жұмыс істеуге үйретеді, оқуға деген ынта-ықыласын оятады. Проблемалық оқыту оқушыларды дербес ізденіске, зерттеу жұмыстарына баулуда, бейтаныс, белгілі емес проблемаларды өз беттерінше шешуде өте ұтымды болып келеді.

Қазіргі уақытта белсенді оқу әдістері, соның ішінде case study әдісі еліміздің білім беру жүйесінде кең етек алуда. Case studies – оқу сабақтарында талқылау мақсатында фактілі материалдар негізінде арнайы дайындалған нақты оқу жағдаяттары. Мәселені шешу барысында оқушылар «топпен» жұмыс жасауға үйренеді, талдау жасау және соңғы шешімдерді қабылдауға үйренеді.

Case study әдісі – теориялық білімді практикалық тапсырмаларда қолдануды рұқсат ететін аспап. Әдіс оқушыларға өздігінен ойлауды дамытады, тындау қабілеті және балама көзқарасты қарау, аргументті өз көзқарасын айтуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар талдаушы және бағалаушы дағдыларын жетілдіруді, топпен жұмыс істеуді үйрену, қойылған мәселеге дұрыс шешім табуға үйренеді.

Шетелдік тәжірибеден белгілі болғандай, case-study әдісінің эффективтілігі артып келеді. Егер бұл әдіс кезеңдік сатымен қолданылса, яғни, жағдаяттың күрделілігінің бірінші деңгейінен күрделіліктің үшінші деңгейіне дейін біртіндеп қолданылса, онда case-study әдісінің тиімділігі артады. Жағдаятты қолдану арқылы проблемалық оқыту оқушылардың белсенділігін оятады, өз шешімі үшін өзіне жауапкершілік алу мінезін қалыптастырады. Бұл әдістің құндылығының бірі өтілген тақырыптарды талқылау үрдісіне оқушыларды ынталандыра қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, құрастырылған жағдаяттар шынайы өмір деректеріне негізделген зерттеу барысында алынған білім мен біліктіліктерді қамту үшін пайдалы.

Case-study шынайы өмірден алынған, өз алдынан шынайы оқиғаны сипаттап қоймай, сонымен қатар бірегей ақпараттық кешенді, жағдайды түсінуге көмектесетін мысал. Жақсы кейс келесі талаптарға сай болу керек:

- нақты қойылған мақсатқа сәйкес болу;
- сәйкесінше күрделілік деңгейінің болуы;
- экономикалық өмірдің бірнеше аспектілерін көрнекілендіру;
- тез ескірмеу;
- бүгінгі күні өзекті болу;
- әр түрлі жағдайларды суреттеу;
- талдау, ойлауды дамыту;
- дискуссияны туындату;
- бірнеше шешім болу.

Case-study әдісінің артықшылықтарына төмендегілерді жатқызуға болады: проблемалық оқыту принциптерін қолдану – шынайы мәселелерді шешу дағдыларына ие болу, топтардың бір проблемалық жолда жұмыс жасау мүмкіндігі, сонымен қатар проблемалық оқу үрдісі

негізінен терминдерді жаттап, мазмұнын айтып беруге қарағанда шынайы өмір жағдаяттарына бейімделген, терминдерді білу және түсінуді ғана талап етпейді, сондай-ақ оларды алдын ала тұжырымдап, мәселені шешудің ойша сызбасын құрып, өз пікірін жинақтап тиянақтайды; топта жұмыс жасау дағдысына ие болу; қарапайым жалпылау дағдыларын өңдеу; презентациялау дағдысына ие болу; пікірталас дағдысына ие болу, сұрақ құрастыра білу, жауаптарын нақты жинақтау.

Пікірталас case-study әдісінде маңызды орын алады. Оны оқушылар айтарлықтай деңгейде есейіп, өз бетінше ой түйіндеп, пікірін тиянақтай алатын, өз көзқарасын жүйелеп, дәлелдей алатын жағдайда қолданған дұрыс. Пікірталас үрдісінде шағын топтардың әрқайсысы жағдаятты шешудің өз нұсқасын ұсынады, басқа топтың оқушылары қойған сұрақтарға жауап береді және өз ойларын нақтылайды, баяндауларын аяқтағаннан кейін бағасын береді немесе басқа топтар ұсынған шешім нұсқаларына пікірлерін білдіреді.

Географияны оқытуда оқу жұмысының өзгерісі, уақыттың азаюы оқу үрдісін ұйымдастыруда жаңа зерттеулер жүргізуді талап етеді. Сондықтан мектептің оқу процесінде жаңа педагогикалық технологияларды пайдаланудың маңызы зор.

6 сыныпта оқушылардың географиялық білімін қалыптастыру құбылыстар мен нысандарды зерттеумен басталады. Сондықтан 6 сынып оқушыларының терең білімін картина-суреттер, бейнефильмдер, слайдтар арқылы құбылыстар мен нысандарды көрсету арқылы қалыптастыру қажет. Жалпы білім бірінші және екінші деңгейлік жағдайда қалыптасады. Оған қоса оқушылардың шығармашылық, соның ішінде проблемалық жағдаят тапсырмаларды орындау нәтижесінде қалыптасады.

Оқушылардың танымдық және проблемалық тапсырмалар барысында жаңа материалды меңгеруде, оны өзіндігінше талдап, қорытынды шығарып, сонымен бірге достарымен немесе мұғаліммен бірге талқылап, өткен білімдерін пайдалана отырып, жаңа білімді қалыптастырады. Бұнын барлығы көрнекілік құралдардың бар болуымен де байланысты болады.

Мысалға, 8 сыныптағы «Алаптар бойынша ірі өзендерге сипаттама» тақырыбын өткен кезде Ертіс өзенінің шатқалында Бұқтырма сағасынан төменіректе салынған биіктігі 96м орасан зор Бұқтырма бөгеті туралы айта келіп, оқушыларға: «Осындай құрылысты салу неге керек болды? Бөгетті жеңіл, арзан тәсілмен салуға болатын жол табуға болмады ма?» деген проблемалық сұрақ қою арқылы оқушылардың осы бөгеттің құрылысын салуға деген жалпы қызығушылығын оятуға болады. Осы арқылы оқушыларды топ - топ болып бірігіп, карта арқылы жұмыс жасап жол табуға бағыттау қажет. Оқушылар жер бедері, өзен ерекшелігі, соған сәйкес құрылыс материалдарын таситын жағдайларды ескерген барлық мүмкін нұсқаның сызбасын салып, оны әр топ бір - бірімен салыстырып, одан кейін оны Бұқтырма бөгетінің сипаттамасымен салыстырып өздерінше қорытынды - түйін жасауға ынталанады.

Практикалық жұмыс кезінде көбіне карталармен жұмыс жасаған тиімді. Мысалы, 7 сыныпта «Африка материгінің климаты» тақырыбында климаттық белдеулердің ерекшелігін анықтау барысында мынадай проблемалық тапсырмалар құрастыруға болады. Оқушыларды 3-топқа бөліп, әр топқа тапсырмалар беріледі. Әрбір топ берілген тапсырмаларын оқулық пен климаттық карта арқылы анықтайды.

1-топ- неге шығысында экваторлық белдеу Үнді мұхитына жағалауына дейін жетпейді?

2-топ –неге Сомали түбегі Африканың ең құрғақ территориясы болып табылады?

3-топ- неге Намиб шөлі Атлант мұхитының жағалауында орналасқанмен ең құрғақ шөл Сахараға қарағанда жауын-шашын мөлшері аз?

Сыныптағы ең мықты деген оқушыларға қосымша сұрақтар беруге болады. Мысалы, неге экваторда әрқашан ыстық және жауын мол? Неге субэкваторлы белдеу құрғақ және ылғалды маусым болып ажыратылады? Неге Африканың солтүстік бөлігінде климаты оңтүстікке қарағанда құрғақ? Осындай проблемалық сұрақтарды топтарда талқылап, шешімін іздейді.

10 сыныптағы «Қала мен ауыл халқы. Урбандалу. Әлемдегі урбандалу проблемасы» тақырыбында мындай проблемалық тапсырмаларды шешуге болады: картаны қарай отырып, жоғары урбандалған Чад мемлекетінің экономикалық дамуы артта қалып келеді?

Оқушылар өздігінен істейтін жұмыстарды мұғалімнің бақылау-басшылығымен орындайды. Білім көзі мен жұмыстың дидактикалық мақсатын тек мұғалім ғана анықтап, жұмыстың орындауына қажетті уақытты белгілейді, оқушылардың қажетті оқу тәсілдерін жұмылдыруына көмектеседі және т.с.с. Мұғалім барлық жұмыстарды бағалауға тиіс. Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстарының алуан түрлі кешенінде жаңа білімге ие болуға, икемділіктер мен дағдыларды бекітуге, білімді нақтылай түсуге бағытталған тапсырмалар орын алады. Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстарын дұрыс ұйымдастыру үшін мұғалім ең алдымен жұмыстың мазмұнымен, сондай-ақ оларға берілген әдістемелік ұсынымдармен де танысып алуы қажет.

Проблемалық оқытудың ерекшелігі - мұнда мұғалім білімді дайын түрде баяндап бермейді, оқушылардың алдына проблемалық міндет қояды. Шешімді және шешу құралдарын оқушы өзі іздестіруі тиіс. Бұл технологиялық әдістегі ең маңызды мәселе - жаңа білім жаттау немесе есте сақтау үшін емес, проблеманы немесе бірнеше проблемаларды шешу үшін беріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии. – М., 2001.
2. Антипова М.В. Метод кейсов (case study). Мариинско-Посадский филиал ФГБУ ВПО «МарГТУ», Сентябрь, 2011
3. З.Ю.Юлдашев, Ш.И.Бобохужаев. Инновационные методы обучения: Особенности кейс-стади метода обучения и пути его практичского использования. Ташкент, 2006.
4. Понурова Г.А. Проблемный подход в обучении географии в средней школе. – Москва. «Просвещение» 1991.
5. Панчешникова Л.М. и др. Проблемные задания по географии – География в школе, 1979, №1

Байменова Карлыгаш Сериковна
Магистр русского языка и литературы,
преподаватель

Пушкарева Анастасия
Студентка 3 курса специальности
«Основы права и экономики» КГПИ, г.Костанай

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

АННОТАЦИЯ

Мақалада коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді педагогикалық шарттарын айналысады. Болашақ мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдеріс жағдайлары коммуникативтік мәнерін өзгертіп, білім және коммуникативтік дағдылар қудалау байланысу үшін негізгі қажеттігін өзгерту тугызады коммуникативтік ұстанымын дәйекті кеңейту қамтамасыз ету болып табылады.

Түйінді сөздер: қалыптастыру, коммуникативтік құзыреттілік, педагогикалық шарттары, оқу процесі

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются педагогические условия эффективного формирования коммуникативной компетентности. Процесс формирования коммуникативной компетентности будущего педагога представляет собой последовательное обеспечение условий расширения